

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060104

SLUTLIGT BESLUT
2022-11-14
Stockholm

Mål nr
P 992-22

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2022-01-12 i mål nr P 7186-21, se bilaga A

PARTER

Klagande

Stockholms kommun

Ombud: Stadsadvokat M S

Motpart

1. Liljeholmsbadets vänner

2. Samfundet S:t Erik

3. Svenska byggnadsvårdsföreningen

SAKEN

Klagorätt avseende beslut om rivningslov

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS BESLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen fastställer, med ändring av mark- och miljödomstolens dom, länsstyrelsens beslut att avvisa Liljeholmsbadets vännerns överklagande.

Dok.Id 1867044

Postadress
Box 2290
103 17 Stockholm

Besöksadress
Birger Jarls Torg 16

Telefon
08-561 670 00
08-561 675 50

E-post: svea.hovratt@dom.se
www.svea.se

Telefax

Expeditionstid
måndag – fredag
09:00–16:30

2. Mark- och miljööverdomstolen avslår överklagandet i övrigt. Mark- och miljödomstolens beslut om återförvisning till länsstyrelsen för fortsatt behandling av Samfundet S:t Eriks och Svenska byggnadsvårdsföreningens överklaganden står därmed fast.
-

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Stockholms kommun (kommunen) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska fastställa länsstyrelsens beslut att avvisa överklagandena från Liljeholmsbadets vänner, Samfundet S:t Erik och Svenska byggnadsvårdsföreningen.

Liljeholmsbadets vänner, Samfundet S:t Erik och Svenska byggnadsvårdsföreningen har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Kommunen har anfört i huvudsak följande.

Det saknas stöd i lag, förarbeten och praxis för att utöka kretsen av taleberättigade avseende beslut om rivningslov. Mark- och miljödomstolens dom innebär att en tredje part får möjlighet att göra ingrepp i egendomsskyddet utan en medföljande skyldighet att ersätta den skada som ingreppet medför. Det finns inget stöd för föreningarnas klagorätt avseende rivningslov, tvärtom framstår det som tydligt att lagstiftaren inte ansett att det finns något sådant behov. Beslut om rivningslov kan inte heller anses beröra dessa föreningar enligt 42 § förvaltningslagen (2017:900), FL, särskilt med tanke på att det inte finns någon skyldighet för det allmänna att bevara något byggnadsverk hur bevarandevärdt det än är. Med tanke på att ett nekat rivningslov innebär ett intrång i fastighetsägarens egendomsskydd måste en utökning av talerätten göras högst försiktigt och med stöd av lag.

Samfundet S:t Erik har anfört i huvudsak följande.

Mark- och miljödomstolens dom är mycket väl motiverad. Det måste vara möjligt för ideella organisationer, som Samfundet S:t Erik, att överklaga ett beslut om rivning. Konsekvensen är annars att ett rivningslov som rör ett byggnadsminne skulle vinna laga kraft direkt, eftersom ingen kan överklaga beslutet. Det kan inte ha varit lag-

stiftarens avsikt. En rivning av en byggnad är dessutom oåterkallelig då de kulturhistoriska värdena de facto går helt förlorade och har därför en betydligt större påverkan på kulturmiljön än en ändring av en byggnad.

Liljeholmsbadets vänner har anfört i huvudsak följande.

Liljeholmsbadets vänner är en ideell förening med ett stort antal medlemmar och som varit verksam i många år. Föreningen har till huvudsakligt ändamål att få behålla det kulturhistoriskt värdefulla Liljeholmsbadet med sin fantastiska verksamhet.

Svenska byggnadsvårdsföreningen har anfört i huvudsak följande.

De av riksdagen antagna nationella målen och kulturmiljölagens portalparagraf ger en tydlig anvisning om att plan- och bygglagens hänsyns- och varsamhetsparagrafer ska beaktas i prövningar av plan- och byggärenden.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS SKÄL

Rätten att överklaga mark- och miljödomstolens dom

Det är kommunen som har ansökt om rivningslov. Kommunen har i den egenskapen varit föreningarnas motpart i mark- och miljödomstolen och har rätt att överklaga mark- och miljödomstolens dom, då domen får anses ha gått kommunen såsom lovsökande emot.

Frågan om kulturmiljöorganisationer har klagorätt avseende beslut om rivningslov

Beslut enligt plan- och bygglagen (2010:900), PBL, får överklagas av den som beslutet angår, om det gått honom eller henne emot (se 13 kap. 8 § PBL och 42 § FL). Det finns därutöver särskilda bestämmelser i 13 kap. 12 och 13 § PBL som ger naturskydds- och miljöskyddsorganisationer rätt att överklaga beslut om detaljplan, bygglov

och förhandsbesked under vissa förutsättningar. Dessa bestämmelser inskränker emellertid inte klagorätten enligt 13 kap. 8 § PBL och 42 § FL (se rättsfallet NJA 2020 s. 190 och jämför prop. 2020/21:174 s. 144–146).

Av fast praxis framgår att Århuskonventionen behöver beaktas vid tillämpningen av 13 kap. 8 § PBL och 42 § FL. Konventionens artikel 9.3 innebär att den allmänhet som uppfyller kriterierna i nationell rätt ska ha rätt att få handlingar och underlåtenheter av personer och myndigheter som strider mot den nationella miljölagstiftningen prövade av domstol eller i administrativ ordning.

I praxis har miljöorganisationer, som uppfyller kraven i 16 kap. 13 § miljöbalken, fått klagorätt i fråga om bygglovsbeslut som aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till miljön och naturskyddet. Motsvarande organisationer med uppgift att tillvarata kulturmiljöintressen har också fått rätt att klaga på beslut om att anta, ändra eller upphäva en detaljplan, om beslutet aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Bestämmelser som rör kulturmiljön har enligt den svenska miljölagstiftningen därvid ansetts höra till miljöretten. Kulturmiljöorganisationer har också ansetts ha rätt att klaga på beslut om bygglov inom detaljplanelagt område under samma förutsättningar som en sådan organisation kan överklaga beslut om detaljplaner. (Se rättsfallen NJA 2020 s. 190, NJA 2020 s. 641 och MÖD 2020:46.)

Kommunen har anfört att det inte finns någon skyldighet att bevara ett byggnadsverk i svensk lagstiftning, vilket skulle medföra att ett rivningslov – till skillnad från bygglov och detaljplaner – inte omfattas av Århuskonventionen. Detta eftersom konventionen enbart syftar till att möjliggöra prövning av ett förfarande eller en åtgärd som direkt strider mot nationell rätt. Enligt Mark- och miljööverdomstolens mening följer det emellertid av 9 kap. 34 § 2 och 2 kap. 1 § PBL att beslutsmyndigheten har en skyldighet att beakta historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden vid bedömningen av en ansökan om rivningslov och väga dessa värden mot fastighetsägarens enskilda intressen. Om det allmänna intresset av att bevara en byggnad väger tyngre än den enskildes intresse av att få riva den, ska rivningslov inte ges. Att kom-

munen kan komma att bli ersättningskyldig mot fastighetsägaren vid ett nekat rivningslov följer av lag och förändrar inte skyldigheten att beakta det allmänna bevarandeintresset vid prövningen.

Fastigheten med Liljeholmsbadet är markerad med grönt på Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta, vilket betyder att fastigheten med bebyggelsen har bedömts som särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Mot denna bakgrund och utifrån vad som i övrigt framkommit i målet om badets kulturhistoriska värden, bland annat genom de remissyttranden från Stadsmuseet och Skönhetsrådet som inhämtats vid beslutsmyndighetens handläggning av ärendet, gör Mark- och miljööverdomstolen bedömningen att beslutet om rivningslov aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Beslutet omfattas därmed av artikel 9.3 i Århuskonventionen och en organisation som företräder sådana kulturmiljöintressen som aktualiseras i ärendet har som utgångspunkt klagorätt enligt 13 kap. 8 § PBL och 42 § FL.

Frågan om klagandena uppfyller kraven för klagorätt enligt 16 kap. 13 § miljöbalken

I 16 kap. 13 § miljöbalken anges förutsättningarna för att organisationer ska ha klagorätt. För klagorätt krävs att organisationen har till huvudsakligt ändamål att tillvarata naturskydds- eller miljöskyddsintressen och verkar under stabila former (jämför rättsfallen NJA 2012 s. 921 och NJA 2020 s. 845 samt HFD 2018 not 40, liksom Mark- och miljööverdomstolens beslut den 6 maj 2022 i mål nr M 1697-22).

Som mark- och miljödomstolen har konstaterat har Samfundet S:t Erik och Svenska byggnadsvårdsföreningen till huvudsakligt ändamål att tillvarata kulturmiljöintressen och uppfyller även i övrigt kriterierna i 16 kap. 13 § miljöbalken. Dessa föreningar har därför klagorätt i målet.

Av Liljeholmsbadets vänners stadgar framgår att föreningens målsättning är att verka för att Liljeholmsbadet ska finnas kvar och vara tillgängligt för allmänheten, att badets värden som unik badanläggning underhålls och förbättras, utveckla den genuina badkulturen samt informera och väcka opinion för Liljeholmsbadets bevarande. Enligt

Mark- och miljööverdomstolen får detta visserligen anses ge uttryck för ett kultur- miljöintresse, men det är specifikt inriktat på Liljeholmsbadets bevarande och motsvarar inte fullt ut några sådana allmänna naturskydds- eller miljöskyddsintressen som avses i 16 kap. 13 § miljöbalken (jämför Mark- och miljööverdomstolens dom den 2 september 2022 i mål nr P 7406-21). Av det som Liljeholmsbadets vänner har anfört framgår att föreningen har verkat under ett antal år men inte drivit några andra frågor än sådana som rör just Liljeholmsbadets bevarande. Den omständigheten att föreningen i målet huvudsakligen har argumenterat utifrån kulturhistoriska hänsyn förändrar inte bedömningen. Mark- och miljööverdomstolen anser därför, till skillnad från mark- och miljödomstolen, att Liljeholmsbadets vänner inte är en sådan organisation som har klagorätt enligt 16 kap. 13 § miljöbalken.

Sammanfattning

Kulturmiljöorganisationer har rätt att klaga på beslut att ge rivningslov, när beslutet aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Samfundet S:t Erik och Svenska byggnadsvårdsföreningen har till huvudsakligt ändamål att tillvarata kulturmiljöintressen och verkar under stabila former. De uppfyller därmed kraven för klagorätt enligt 16 kap. 13 § miljöbalken. Däremot har Liljeholmsbadets vänner inte ett sådant huvudsakligt ändamål som är en förutsättning för klagorätt.

Mark- och miljödomstolens dom ska därför ändras på så sätt att länsstyrelsens beslut att avvisa Liljeholmsbadets vänners överklagande ska fastställas. I övrigt ska kommunens överklagande avslås. Detta innebär att mark- och miljödomstolens beslut om återförvisning till länsstyrelsen för fortsatt behandling av Samfundet S:t Eriks och Svenska byggnadsvårdsföreningens överklaganden ska stå fast.

Det får anses vara av vikt för ledningen av rättstillämpningen att målet prövas av Högsta domstolen. Mark- och miljööverdomstolen tillåter därför, enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar, att beslutet överklagas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2022-12-05

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Karin Wistrand, Petra Bergman, referent, och Margaretha Gistorp samt tf. hovrättsassessorn Simon Nesterud.

Föredragande har varit Julia Nyberg.

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2022-01-12
meddelad i
Nacka

Mål nr P 7186-21

PARTER

Klagande

1. Föreningen Liljeholmsbadets vänner

2. A K

3. B L

4. B M

5. U N

6. M S

7. Samfundet S:t Erik

8. Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP

9. Svenska byggnadsvårdsföreningen

Dok.Id 725979

Postadress
Box 69
131 07 Nacka

Besöksadress
Sicklastråket 1

Telefon
08-561 656 30
E-post: mmd.nacka.avdelning3@dom.se
www.nackatingsratt.domstol.se

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00–16:30

Motparter

1. Fastighetskontoret i Stockholms stad

2. Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms stad

ÖVERKLAGAT BESLUT

Länsstyrelsen i Stockholms läns beslut den 8 oktober 2021 i ärende nr 403-53202-2021, se [bilaga 1](#)

SAKEN

Avvisat överklagande

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen avslår yrkandet om inhämtande av förhandsavgörande från EU-domstolen.
  2. Mark- och miljödomstolen upphäver länsstyrelsens beslut i den delen det avser avvisande av Samfundet S:t Eriks, Svenska byggnadsvårdsföreningens och Föreningen Liljeholmsbadets vänners överklaganden. Mark- och miljödomstolen återförvisar målet till länsstyrelsen för fortsatt handläggning av dessa föreningars överklaganden.
  3. Mark- och miljödomstolen avslår överklagandena i övrigt.
-

BAKGRUND

Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms stad (nämnden) beslutade den 22 juni 2021 att bevilja rivningslov för rivning av badhus på fastigheten Södermalm 1:23.

Nämndens beslut överklagades till Länsstyrelsen i Stockholms län (länsstyrelsen), som den 8 oktober 2021 beslutade att avvisa samtliga överklaganden.

Länsstyrelsens avvisningsbeslut har överklagats till mark- och miljödomstolen.

YRKANDEN OCH INSTÄLLNING

Föreningen Liljeholmsbadets vänner har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge föreningen rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

A K har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge honom rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

B L och **B M** har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge dem rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

U N har yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge henne rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

M S har yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge henne rätt att överklaga beslutet om rivningslov. Hon har även yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva beslutet om rivningslov.

Samfundet S:t Erik har yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge samfundet rätt att överklaga beslutet om rivningslov.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge föreningen rätt att överklaga beslutet om rivningslov. Föreningen har även yrkat att mark- och miljödomstolen ska inhämta förhandsavgörande från EU-domstolen.

Svenska byggnadsvårdsföreningen har, som det får förstås, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ge föreningen rätt att överklaga beslutet om rivningslov. Föreningen har även yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva beslutet om rivningslov.

Fastighetskontoret i Stockholms stad (fastighetskontoret) har motsatt sig ändring av länsstyrelsens beslut.

Nämnden har anfört att länsstyrelsens beslut inte bör ändras.

UTVECKLING AV TALAN

Föreningen Liljeholmsbadets vänner har till stöd för sin talan hänvisat till vad föreningen tidigare har anfört i skrift och tillagt i huvudsak följande.

Rivningen av en kulturbyggnad påverkar kulturmiljön mer än en om- och tillbyggnad av en befintlig byggnad. Det borde därför vara möjligt att överklaga även ett rivningslov. I förarbetena till 13 kap. 12 § första stycket plan- och bygglagen (2010:900), PBL, anges att bestämmelsen endast förtydligar genomförandet av vissa krav i MKB-direktivet och att den alltså inte innebär någon inskränkning av miljöorganisationers klagorätt enligt 42 § förvaltningslagen (se prop. 2020/21:174 s. 145). Bestämmelsen ska således inte tolkas motsatsvis och ger inte stöd för att föreningen, som värnar bevarandet av Liljeholmsbadet, inte skulle kunna ha klagorätt avseende beslutet.

Föreningen har, liksom flera andra kulturmiljöföreningar, yttrat sig vid ett flertal tillfällen innan nämnden fattade sitt beslut. Remissinstanserna har varit kritiska till beslutet. Miljö- och kulturmiljöorganisationers rätt till domstolsprövning med stöd av Århuskonventionen har utvecklats i praxis genom en konventionskonform tolkning och med hänvisning till EU-rätten (se även Uppsala universitets remissyttrande daterat den 5 maj 2021 avseende Sveriges genomförande av Århuskonventionen). Det bör ske även i aktuellt fall.

En förutsättning för att bevilja rivningslov för en byggnad är att den inte bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde (se 9 kap. 34 § PBL). Stadsmuseet har ansett att en rivning av Liljeholmsbadet vore ovarsam. Stadsbyggnadskontoret har avstyrkt att rivningslov beviljas med hänsyn till denna bestämmelse. Badet är sedan mer än fem år tillbaka övergivet och förfaller såväl utvändigt som invändigt. En stor brist vid undersökningarna är att skrovet inte har kunnat undersökas ordentligt då badet ligger i vattnet samt att vissa utrymmen i skrovet inte har varit åtkomliga på grund av vattenansamling. Dessa delar kan endast undersökas på ett säkert sätt om badet torrsätts i torrdocka, vilket Stockholms stad har avstått från.

Föreningen har gett in och åberopat föreningens överklagande till länsstyrelsen, yttranden, skrivelser, verksamhetsberättelse och stadgar.

A K har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Det måste vara möjligt att rädda Liljeholmsbadet. Badet är k-märkt, helt unikt och har i många år utsetts till Stockholms bästa. Badet var Stockholms enda skrämfria bad som skapade trivsel och trygghet för alla, främst för äldre och personer med funktionsvariationer. Det ska inte vara möjligt att riva byggnader som Liljeholmsbadet, Stadshuset eller Stockholms slott. Det behövs en oberoende besiktning. Stockholms stad vill rusta upp Kampementsbadet. Detta bad saknar dock kulturhistoriska värden i paritet med Liljeholmsbadet. Stockholms stad bör istället prioritera Liljeholmsbadet. Många har reagerat mot beslutet, vilket inte borde gå att avfärda med formalia.

B L och **B M** har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Liljeholmsbadet är fullt fungerande och har både historisk och kulturell betydelse. Det är viktigt att prioritera projekt som syftar till stockholmarnas välbefinnande, såsom Liljeholmsbadet. Argumenten för att riva Liljeholmsbadet är baserade på felaktiga ekonomiska antaganden. Det saknas en gedigen utredning i kostnads-frågan, vilket bl.a. beror på bristen på teknisk undersökning. Skicket på Liljeholmsbadet har försämrats under de senaste fem åren till följd av bl.a. byråkrati. De invänder mot att skattebetalarna ska finansiera ett nytt badhus.

U N har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Hon har synpunkter vad gäller grönklassning av badet, tillgänglighet och den tekniska undersökningen. Länsstyrelsen har felaktigt beslutat att inte någon har formell rätt att överklaga nämndens beslut.

U N har gett in och åberopat sitt yttrande till länsstyrelsen.

M S har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Klagorätt

Hon bor nära Liljeholmsbadet och brukade besöka badet med sin familj. Hon motsätter sig även förstörandet av ett kulturarv i egenskap av medborgare. Hon är alltså berörd av beslutet i dubbel bemärkelse. Lagstiftningen reglerar inte vem som har rätt att överklaga ett beslut om rivningslov, vilket innebär att medborgare och organisationer har berövats sin rätt att skydda kulturarv. Detta strider mot artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Domstolen ska tillämpa denna artikel och tillerkänna klagorätt till samtliga som har överklagat beslutet. Beslutet kan medföra en oåterkallelig skada på kultur- och samhällsvärden. Praxis är oklar och diskriminerande.

Nämndens beslut ska upphävas

Beslutet om rivningslov strider mot 9 kap. 34 § PBL. Liljeholmsbadet är en grönklassad byggnad som inte kan rivas. Detta understryks i remissyttranden från Skönhetsrådet och Stadsmuseet. Skönhetsrådet avstyrker rivningslov och avstyrker nybyggnad av pontonanläggning vid platsen för Liljeholmsbadet. Beslutet om rivningslov är baserat på felaktiga förutsättningar med innebörden att det är för kostsamt att bevara Liljeholmsbadet. Det har inte framkommit några bevis som styrker kostnaderna. Endast två översiktliga rapporter har inkommit till Stadsbyggnadskontoret. Den ena är vag och den andra är äldre och rekommenderar underhåll istället för rivning. Badet är en viktig del av Stockholms historia och måste bevaras till kommande generationer. Om det behövs pengar till detta kan det t.ex. anordnas insamlingar.

Samfundet S:t Erik har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Högsta domstolen har i ett beslut den 9 juli 2020 i mål nr Ö 6554-19, beträffande kvarteret Snäckan 8, fastställt att samfundet, vars huvudsakliga ändamål är att tillvarata kulturmiljöintressen, uppfyller kriterierna i 16 kap. 13 § miljöbalken och därmed har klagorätt.

Länsstyrelsen har i ett beslut den 22 juni 2021, beträffande kvarteret Tranbodarne 11, hänvisat till ovan nämnda beslut från Högsta domstolen och angett bl.a. följande. ”Den i det ärendet aktuella åtgärden avsåg i och för sig en överklagad detaljplan inom ett område som pekats ut som riksintresse och som förutsatte rivning av en befintlig byggnad men HD:s ställningstagande kan enligt länsstyrelsens mening inte tolkas på annat sätt än att samfundet – vid beaktande av dess uppgift att tillvarata kulturmiljöintressen – även får anses ha klagorätt avseende det nu aktuella bygg- och rivningslovet.”

Mot denna bakgrund är länsstyrelsens beslut, att samfundet inte har klagorätt beträffande aktuellt rivningslov, felaktigt. Samfundet har klagorätt med hänvisning till Århuskonventionen och att samfundet som miljöorganisation tidigare av Högsta domstolen har tillerkänts klagorätt.

Samfundet har gett in och åberopat samfundets överklagande till länsstyrelsen och en skrivelse.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande. Att neka klagorätt strider mot gällande rätt och de mänskliga rättigheterna. Föreningen hänvisar till praxis från EU-domstolen samt information från riksdagen om EU-rättens företräde. För det fall domstolen är tveksam till unionsrättens företräde ska domstolen inhämta ett förhandsavgörande.

Föreningen har gett in och åberopat EU-domstolens dom den 9 mars 1978 i mål 106/77, EU-domstolens dom den 15 juli 2021 i mål C-791/19 samt utdrag från Sveriges riksdag hemsida.

Svenska byggnadsvårdsföreningen har till stöd för sin talan hänvisat till vad föreningen tidigare har anfört i skrift och tillagt i huvudsak följande.

Föreningen uppfyller kriterierna för en miljöorganisation enligt 16 kap. 13 § miljöbalken, vilket innebär att föreningen enligt 13 kap. 12 § PBL har rätt att överklaga ett beslut om detaljplaner och bygglov som kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Föreningen har i ett flertal detaljplane- och bygglovs-ärenden medgetts klagorätt i domstol. Föreningen har även på senare tid medgetts klagorätt i domstol vad gäller rivningslov.

I mark- och miljödomstolens, Växjö tingsrätt, dom den 11 februari 2021 i mål nr P 58-21 tillerkändes föreningen klagorätt avseende rivningslov och bygglov inom detaljplan på fastigheten Västra Värlinge 18:1 i Trelleborgs kommun. Domstolen uttalade bl.a. följande. ”Att riva en kulturhistoriskt värdefull byggnad som vittnar om den historiska utvecklingen på en ort, strider mot lagstiftningen och är just ett sådant ärende som föreningen enligt sitt ändamål och sina stadgar ska försöka beivra. Århuskonventionen anger en minimistandard för allmänhetens rättigheter att få till stånd en rättslig prövning av miljöfrågor och denna får anses tillämplig i detta ärende.”

I mark- och miljödomstolens, Nacka tingsrätt, dom den 26 maj 2021 i mål nr P 1043-21 tillerkändes föreningen klagorätt avseende rivningslov på fastigheten Skogsbrynet 2 i Katrineholms kommun. Domstolen uttalade bl.a. följande. ”Mot bakgrund av rättsutvecklingen på senare tid står det klart att Svenska byggnadsvårdsföreningen är en sådan organisation som har rätt att överklaga beslut som rör detaljplaner och bygglov (se NJA 2020 s. 641, NJA 2020 s. 190 och HFD 2018 ref. 10 II). Beslut om rivningslov aktualiserar många gånger hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Av det skälet och då detaljplanen för Snäckan 8 (se NJA 2020 s. 641) indirekt rörde frågan om rivning av en byggnad inom ett område som pekats ut som riksintresse för kulturmiljön, bedömer mark- och miljödomstolen att klagorätten enligt 13 kap. 12 § PBL även bör omfatta beslut om rivningslov.”

I Århuskonventionen anges inte några begränsningar i arten av ärenden, t.ex. att rivningslov skulle undantas. Länsstyrelsen har i sitt beslut angett att det inte är otänkbart att beslut om beviljade rivningslov kan omfattas av Århuskonventionens rätt till prövning samt att rivning av en byggnad dessutom, typiskt sett, har en betydligt större påverkan på kulturmiljön än exempelvis en ändring av en byggnad. Trots detta uttalande har länsstyrelsen avvisat föreningens överklagande.

Det är anmärkningsvärt att nämnden inte har beaktat kommunens egna expertinstanser, t.ex. Stadsmuseet och Skönhetsrådet. Badet är grönklassificerat, nivån under byggnadsminne, vilket innebär att byggnaden bedöms ha ett högt kulturhistoriskt värde och bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Skönhetsrådet har tidigare i samband med en motion om att byggnadsminnesförklara Liljeholmsbadet påtalat att Liljeholmsbadet borde få någon form av kulturskydd. En rivning innebär således en stor och irreversibel negativ påverkan på kulturmiljön. Rivningslovet aktualiserar hänsynstaganden som är tydligt relaterade till miljöskyddet, varför artikel 9.3 i Århuskonventionen ska beaktas. Med hänvisning till Århuskonventionen och ovan redovisade rättsfall ska föreningen tillerkännas klagorätt.

Fastighetskontoret har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Länsstyrelsen har tolkat 13 kap. 12 § första stycket PBL som att den inte ger ideella föreningar enligt 16 kap. 13 § miljöbalken rätt att överklaga beslut om rivningslov. Ordalydelsen i 13 kap. 12 § PBL begränsar klagorätten till att avse detaljplaner, bygglov och positiva förhandsbesked. Denna utsträckning av föreningars klagorätt tillkom sommaren 2021. Enligt förarbetena, prop. 2020/21:174 s. 105 ff., var syftet en kodifiering av gällande rätt för att uppfylla MKB-direktivet. Det var inte tänkt att innebära någon utsträckning av föreningars klagorätt i övrigt. Rivningslov har heller inte en sådan påverkan på miljön som föreningars talerätt är tänkt att skydda. Talerätt avseende bygglov innebär inte per automatik talerätt avseende rivningslov.

Presumtionen är att rivningslov krävs för att riva byggnadsverk inom detaljplan (se 9 kap. 10 § PBL). En kommun kan i detaljplan föreskriva närmare förutsättningar

som antingen skärper kravet på rivningslov eller undantar detta. Det är således kommunen som har rätt att besluta om när rivningslov krävs eller inte. För det fall en detaljplan innehåller rivningsförbud eller om rivningslov vägras har fastighetsägaren enligt 14 kap. 7 § PBL rätt till ersättning för den ekonomiska skada som bestämmelsen medför. Ersättning ska erläggas av kommunen. Innebörden är att om en kommun vill begränsa en fastighetsägars rätt att förfoga över sin egendom ska detta ingrepp i egendomsskyddet föranleda ett ersättningsansvar. Det blir besynnerligt om en kommun beviljar rivningslov men en tredje part får möjlighet att hindra rivningslovet och samtidigt göra kommunen ersättningsansvarig.

Möjligheten att begränsa en fysisk eller juridisk persons möjlighet att förfoga över sin egendom är begränsad. Egendomsskyddet är grundlagsskyddat och ingrepp kan enbart göras med stöd av lag. I plan- och bygglagen ges kommuner rätt att antingen meddela rivningsförbud eller vägra rivningslov. Det ankommer inte på någon annan part att ta ställning i denna fråga. För det fall det finns statliga intressen att t.ex. bevara kulturhistoriskt intressanta byggnader finns möjlighet att enligt kulturmiljölagen förklara en byggnad med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde för byggnadsminne. Enligt kulturmiljölagen måste dock staten ersätta fastighetsägare för t.ex. rivningsförbud, liksom när kommunen hindrar rivning enligt plan- och bygglagen.

Talerätten för beslut om rivningslov får anses vara högst begränsad. Den som har rätt att klaga på ett bygglov har inte möjlighet att klaga på ett rivningslov. Enligt praxis har t.ex. grannar inte haft rätt att överklaga ett beslut om beviljat rivningslov. En kommun har inte heller ansetts ha rätt att överklaga ett beslut om upphävande av ett beviljat rivningslov, se Mark- och miljööverdomstolens dom den 8 maj 2018 i mål P 12113-17. Det saknas stöd i lag, förarbeten och praxis att utöka kretsen av taleberättigade. Det skulle även innebära att en tredje part får möjlighet att göra ingrepp i egendomsskyddet utan en medföljande skyldighet att ersätta skadan ingreppet medför. Mark- och miljödomstolens dom i mål nr P 1043-21, som Svenska byggnadsvårdsföreningen har åberopat, kan inte anses ge stöd för en utökad talerätt då det saknas stöd för rättens slutsats. I vart fall är domen irrelevant efter det att

omfattningen av föreningars klagorätt i 13 kap. 12 § första stycket PBL fastslogs sommaren 2021.

Nämnden har i yttrande till mark- och miljödomstolen anfört i huvudsak följande.

Det ankommer på nämnden att göra den intresseavvägning mellan allmänna och enskilda intressen som ska ske enligt 2 kap. PBL samt att pröva förutsättningarna för rivningslov enligt 9 kap. 34 § PBL. Inom ramen för prövningen bevakar nämnden de allmänna intressena och påverkan på kulturmiljön. Ett beslut om rivningslov innebär i de flesta fall inte en sådan påverkan på kulturmiljön som t.ex. ett bygglov för nybyggnad eller en detaljplan kan medföra.

Ett beslut om rivningslov av en byggnad innebär inte per definition en sådan betydande miljöpåverkan på kulturvärden som innebär att miljöorganisationer eller föreningar ska ges klagorätt. Liljeholmsbadet är i mycket dåligt skick. Avsikten är att uppföra en närmast identisk kopia av Liljeholmsbadet på samma plats. Ett förhandsbesked har beviljats. Att tillerkänna föreningar, intresseorganisationer och exempelvis privatpersoner klagorätt i ärenden om rivningslov skulle vara en allt för extensiv tolkning av lagstiftningen och gällande praxis. Nämnden delar därmed länsstyrelsens slutsatser att aktuella organisationer inte har klagorätt.

Av den senaste ändringen av 13 kap. 12 § första stycket 2 PBL, som trädde i kraft den 2 augusti 2021, framgår att en sådan ideell organisation eller annan juridisk person som avses i 16 kap. 13 § miljöbalken under vissa förutsättningar får överklaga ”ett beslut att ge bygglov eller positivt förhandsbesked för en åtgärd som anges i 4 kap. 2 § första stycket 3 a och som ska föregås av en bedömning av om åtgärden kan antas medföra en betydande miljöpåverkan.” I bestämmelsen har inte klagorätten utsträckts till att även omfatta beviljade rivningslov. Om detta hade varit lagstiftarens intention hade det angetts.

DOMSKÄL

Begäran om förhandsavgörande

Enligt artikel 267 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt är EU-domstolen behörig att meddela förhandsavgöranden angående tolkningen av fördragen eller giltigheten och tolkningen av rättsakter som beslutas av unionens institutioner, organ eller byråer. Vidare följer av nämnda artikel att en domstol i en medlemsstat får begära att EU-domstolen meddelar ett förhandsavgörande när en sådan fråga uppkommer vid en domstol i en medlemsstat och domstolen anser att ett beslut i frågan är nödvändigt för att döma i saken.

Mark- och miljödomstolen bedömer att frågan om klagorätt kan avgöras med ledning av befintlig praxis, utan att något förhandsavgörande inhämtas från EU-domstolen. Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP:s yrkande om förhandsavgörande ska därför avslås.

Mark- och miljödomstolens bedömning i sak

Målets handläggning

Mark- och miljödomstolen har gett nämnden tillfälle att yttra sig över överklagandena från Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner. Det kan noteras att nämnden inte är att betrakta som motpart till dessa föreningar (se NJA 2020 s. 190, p. 12).

Frågan i målet

Frågan i målet är om dels de enskilda personerna A K, B L, B M, U N och M S, dels föreningarna Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP, Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner har rätt att överklaga nämndens beslut om rivningslov.

De enskildas klagorätt

Mark- och miljödomstolen prövar inledningsvis om A K, B L, B M, U N och M S har klagorätt.

Av 13 kap. 8 § PBL och 42 § förvaltningslagen (2017:900) följer att beslut enligt den förstnämnda lagen får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. Enligt praxis krävs allmänt sett, för att ett beslut ska angå någon enskild och ge denne klagorätt, att beslutet antingen påverkar den enskildes rättsställning eller annars berör ett sådant intresse hos den enskilde som på något sätt erkänts av rättsordningen (se RÅ 1993 ref. 14).

Ett rivningslov ska nekas endast om den ansökta åtgärden avser en byggnad som omfattas av rivningsförbud i detaljplan eller områdesbestämmelser eller som bör bevaras på grund av byggnadens eller bebyggelsens historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde (se 9 kap. 34 § PBL). Det är kommunen som bevakar de allmänna intressena. Varken i plan- och bygglagen eller i lagens förarbeten finns något uttalat skyddssyfte för grannars intressen, vilket skulle kunna ge dessa klagorätt enligt 42 § förvaltningslagen vid beviljat rivningslov (jfr RÅ 1993 ref. 14).

Hysesgäster har ansetts kunna ha klagorätt avseende rivningslov för den bebodda hyresfastigheten medan en bostadsrättshavare inte har ansetts ha klagorätt avseende rivningslov på grannfastigheten eftersom de allmänna intressena i det fallet bevakas av kommunen (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 14 oktober 2016 i mål nr P 8598-15). Ett nyttjande av en byggnad eller lokal ger i sig inte klagorätt (se Mark- och miljööverdomstolens dom 11 oktober 2021 i mål nr P 8544-20).

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Det har inte framkommit att A K, B L, B M, U N eller M S har något formellt hyresavtal eller annan form av nyttjanderätt till Liljeholmsbadet. Det faktum att de har besökt Liljeholmsbadet då badet var i bruk ger i sig inte klagorätt (jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 11 oktober 2021 i mål nr P 8544-20). Då utredningen i målet inte ger stöd för någon annan slutsats bedömer domstolen att beslutet om rivningslov inte påverkar dessa klagandes rättsställning på något sätt som kan ge dem klagorätt. Beslutet berör såvitt framkommit inte heller något av rättsordningen erkänt intresse som

tillkommer dessa klagande. Länsstyrelsen har därför haft fog för sitt beslut att avvisa överklagandena från A K, B L, B M, U N och M S. Deras överklaganden av länsstyrelsens avvísings-beslut ska därför avslås.

Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP:s klagorätt

Mark- och miljödomstolen prövar därefter om Storstockholms lokalförening i Personskadeförbundet RTP har klagorätt. Det har inte framkommit att föreningen har något formellt hyresavtal eller annan form av nyttjanderätt till Liljeholmsbadet (jfr Mark- och miljööverdomstolens dom den 14 oktober 2016 i mål nr P 8598-15). Beslutet om rivningslov kan mot denna bakgrund inte anses påverka deras rättsställning. Beslutet berör såvitt framkommit inte heller något av rättsordningen erkänt intresse som tillkommer föreningen. Länsstyrelsen har därför haft fog för sitt beslut att avvisa överklagandet från föreningen. Föreningens överklagande ska därför avslås.

Övriga föreningars klagorätt

Mark- och miljödomstolen prövar slutligen om Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner har klagorätt.

Som ovan redogjorts för får beslut enligt plan- och bygglagen överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot (se 13 kap. 8 § PBL och 42 § förvaltningslagen).

Av 16 kap. 13 § miljöbalken framgår att vissa ideella föreningar får överklaga bl.a. beslut om tillstånd enligt miljöbalken. Detta gäller för föreningar som har till huvudsakligt ändamål att tillvarata naturskydds- eller miljöskyddsintressen, inte är vinstdrivande, har bedrivit verksamhet i Sverige under minst tre år och har minst 100 medlemmar eller på annat sätt visar att verksamheten har allmänhetens stöd.

I 13 kap. 12 och 13 §§ PBL anges att ideella föreningar som uppfyller kraven i 16 kap. 13 § miljöbalken får överklaga beslut avseende detaljplan, bygglov och positivt förhandsbesked under vissa angivna förutsättningar. Vad gäller beslut om

att bevilja bygglov eller positivt förhandsbesked krävs att beslutet avser vissa specifika åtgärder och att åtgärden ska föregås av en bedömning av om den kan antas medföra en betydande miljöpåverkan.

Beslut om rivningslov är inte uttryckligen angivna i bestämmelserna i 13 kap. 12 och 13 §§ PBL. Av praxis följer att dessa bestämmelser inte uttömmande reglerar miljöorganisationers rätt att klaga på beslut som berör miljön och naturskyddet (se NJA 2020 s. 190 och prop. 2020/21:174 s. 145). Rätten att klaga på beslut enligt plan- och bygglagen måste bedömas även utifrån de krav som följer av Århuskonventionen. Av artikel 9.3 i Århuskonventionen följer att den allmänhet som uppfyller eventuella kriterier i nationell rätt har rätt att få handlingar och underlåtenheter av personer och myndigheter som strider mot den nationella miljölagstiftningen prövade av domstol eller i administrativ ordning. Med allmänhet avses enligt artikel 2.4 i konventionen bl.a. föreningar och organisationer. En förening som har till uppgift att tillvarata kulturmiljöintressen har ansetts ha rätt att klaga på ett beslut om att anta en detaljplan som aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön (se NJA 2020 s. 641, jfr även HFD 2018 ref. 10 II).

Mark- och miljödomstolen gör följande bedömning.

Högsta domstolen respektive Mark- och miljööverdomstolen har tidigare bedömt att Samfundet S:t Erik och Svenska byggnadsvårdsföreningen uppfyller kraven i 16 kap. 13 § miljöbalken (se t.ex. NJA 2020 s. 641 och Mark- och miljööverdomstolens beslut den 25 november 2019 i mål nr P 10362-18). Domstolen finner inte skäl att göra någon annan bedömning i den frågan.

Av utredningen i målet framgår att Föreningen Liljeholmsbadets vänner är en sådan förening som har till huvudsakligt ändamål att tillvarata kulturmiljöintressen. Det framgår även att föreningen inte är vinstdrivande, har bedrivit verksamhet i Sverige sedan 1992 och har minst 100 medlemmar. Domstolen bedömer därmed att även Föreningen Liljeholmsbadets vänner uppfyller kraven i 16 kap. 13 § miljöbalken. Sammanfattningsvis är Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner sådana föreningar som har rätt att överklaga

beslut som rör detaljplaner, bygglov och positiva förhandsbesked enligt 13 kap. 12 och 13 §§ PBL.

Som ovan nämnts är beslut om rivningslov inte ett sådant beslut som avses i 13 kap. 12 eller 13 §§ PBL. Av ovan redovisad praxis framgår dock att dessa bestämmelser inte uttömmande reglerar föreningars klagorätt eller vilka beslut som föreningar kan klaga på.

Enligt mark- och miljödomstolen utgör beslut om rivningslov en typ av beslut som mycket väl kan aktualisera hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön. Vad gäller den i målet aktuella byggnaden kan det noteras att Liljeholmsbadet är unikt genom att det tillkom under mellankrigstiden. Enligt vad som anförts i Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande den 4 mars 2021 har badet bedömts ha ett stort samhälls- och socialhistoriskt värde. Byggnaden är också grönklassad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringssystem, vilket betyder att den bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt. Badhuset är beläget inom den kulturhistoriskt värdefulla miljön den historiska stenstaden, som utgör del av riksintresset Stockholms innerstad med Djurgården. Det kan också anmärkas att såväl Stadsmuseet som Skönhetsrådet har avstyrkt ansökan om rivningslov.

Mot denna bakgrund bedömer domstolen att frågan om rivning av Liljeholmsbadet måste anses aktualisera hänsynstaganden som är tillräckligt tydligt relaterade till kulturmiljön för att kulturmiljöföreningar ska kunna tillerkännas klagorätt. Domstolen finner mot denna bakgrund att Samfundet S:t Erik, Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Liljeholmsbadets vänner, med stöd av 13 kap. 8 § PBL och 42 § förvaltningslagen, har rätt att överklaga nämndens beslut att bevilja rivningslov. Länsstyrelsens beslut att avvisa nämnda föreningars överklaganden ska därför upphävas och målet återförvisas till länsstyrelsen för fortsatt handläggning.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (MMD-02)

Överklagande senast den 2 februari 2022.

Björn Räftegård

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Björn Räftegård, ordförande, och tekniska rådet Jonas T Sandelius. Föredragande har varit beredningsjuristen Anna Maria Gratte.

Hur man överklagar

MMD-02

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rätts-tillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och

miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se